

ЕФЕКТИВНІСТЬ НОТАРІАЛЬНОЇ ФОРМИ ЗАХИСТУ У СПАДКОВИХ ПРАВОВІДНОСИНАХ

У правовій науці доволі справедливо відзначається, що сучасні стандарти захищеності суб'єктивного права передбачають утвердження принципово нового підходу до забезпечення і реалізації певних категорій прав і свобод особи та громадянина, таких, як права у сфері цивільного обороту, права і свободи у тісно пов'язаних з особою сферах шлюбно-сімейних та спадкових відносин. Цей підхід визначається характером державного регулювання суспільних відносин цих груп: доволі обмеженим ступенем впливу з боку владного суб'єкта, надання особі можливості здійснювати і реалізовувати свої права самостійно, своєю волею, за власною ініціативою [1, с. 30-31].

Стаття 15 ЦК України [2] закріплює право кожної особи на захист свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорювання.

Метою захисту цивільного права є його відновлення, а у разі неможливості цього — компенсація завданої порушенням цього права шкоди. Досягнення цієї мети залежить від наявності ефективного механізму захисту. Захист суб'єктивних цивільних прав здійснюється у встановленому законом порядку, тобто за допомогою застосування належних форм, засобів та способів захисту [3, с. 197-202].

У цивілістиці під формою захисту суб'єктивних цивільних прав та інтересів розуміється комплекс внутрішніх взаємоузгоджених організаційних заходів щодо захисту суб'єктивних прав, що відбуваються в рамках єдиного правового режиму і здійснюваних уповноваженими органами, а також самою уповноваженою особою (носієм права) [4, с. 50].

Захист прав, що випливають зі спадкових правовідносин, може здійснюватись у двох формах: нотаріальній та судовій. Діяльність нотаріальних органів з оформлення спадкових прав здійснюється лише за відсутності спору про право спадкування, а, значить, не спрямована на його вирішення. Можливість захисту спадкових справ в нотаріальному провадженні зумовлена відсутністю спору між суб'єктами; пори немає спору про право цивільне, нотаріальне оформлення спадщини здійснюється нотаріусом [5, с. 128].

Відповідно до положень глав 6, 7 Закону України «Про нотаріат» [6] нотаріуси України видають свідоцтва про право на спадщину за законом і за заповітом, вживають заходи до охорони спадкового майна, повідомляють спадкоємців про відкриття спадщини, видають грошові суми із спадкового майна, припиняють охорону спадкового майна.

Нотаріальна діяльність по реалізації спадкових прав є публічною.

Публічність нотаріальної діяльності означає, що вона здійснюється від імені України спеціально уповноваженими законом особами, у чітко визначеному порядку і в передбачених законом формах.

Можливість захисту цивільних прав нотаріусом передбачено статтею 18 ЦК України. Стаття 5 Закону України «Про нотаріат» зобов'язує нотаріуса сприяти громадянам, підприємствам, установам і організаціям у здійсненні їх прав і захисті законних інтересів.

Здійснюючи заходи щодо охорони спадкових прав, нотаріуси, у першу чергу, зобов'язані дотримуватись одного з таких важливих принципів спадкового права.

Нотаріат як інститут громадянського суспільства виконує функцію охорони та захисту гарантованих Конституцією та законодавством України прав і законних інтересів громадян та юридичних осіб шляхом вчинення нотаріальних дій нотаріусами від імені держави.

Той факт, що нотаріус діє від імені держави, дав підстави окремим науковцям віднести захист цивільних прав нотаріусом до адміністративної форми захисту. Такий підхід властивий насамперед для авторів радянського періоду, де нотаріат був державним і традиційно розглядався в якості органу державного управління. Та і сьогодні серед науковців не існує єдиної точки зору. Так, в науковій літературі пропонується віднести захист цивільних прав нотаріусом до адміністративної форми, пояснюючи це фактом призначення нотаріуса на посаду, а також контролем за виконанням професійних обов'язків нотаріуса органом юстиції, а нотаріальні органи вважати або органами державного управління з адміністративним характером діяльності або органами, які є по своїй суті адміністративними, але з особливим статусом.

Даючи відповідь на питання, до якої форми захисту слід віднести захист цивільних прав нотаріусом, перш за все потрібно враховувати, що природу того чи іншого юрисдикційного органу визначає не стільки специфіка його утворення, а також контроль за його діяльністю, скільки сам характер цієї діяльності.

Нотаріус не працює на правах адміністративного органа, не управляє якою-небудь сферою, а застосовує норми права, як і суд. Правова природа нотаріату не управлінська, а правозастосовна. Хоча органи управління також займаються правозастосуванням, але для них більш характерне застосуванням норм права у формі оперативно-виконавчої діяльності, під якою розуміють організацію виконання правових норм, позитивне регулювання за допомогою індивідуальних актів.

Крім того, адміністративний порядок захисту цивільних прав за своїм характером відповідає таким відносинам, які засновані на підпорядкуванні одного суб'єкта іншому. Специфіка розгляду справи нотаріальним органом полягає в тому, що нотаріус не перебуває в особливих відносинах з особами, котрі звертаються за здійсненням нотаріальної дії, і не має ніякої зацікавленості в результаті. При здійсненні захисту цивільних прав нотаріус виступає як приватна особа, яка реалізує надані їй публічно-правові повноваження.

За своєю функціональною природою діяльність нотаріусів найбільш близька до діяльності суду, оскільки здійснюється в інтересах фізичних та юридичних осіб і має метою функцію контролю та врегулювання цивільних правовідносин. Нотаріат захищає інтереси, пов'язані з установленням очевидних фактів і обставин, тоді як суд установлює такі факти й обставини, існування яких не є очевидним і вимагає досить великого аналізу доказів [7, с. 14-15]. Іншими словами, на відміну від судової діяльності, предметом якої є переважно спори про право, специфіка розгляду справ нотаріальними органами полягає в тому, що повноваження нотаріуса поширюється винятково на вирішення безспірних справ. При цьому слід зазначити, що захист прав нотаріусами не має остаточного характеру. Дії нотаріальних органів можуть бути оскаржені в суді.

Література:

1. Патрашук Ж.В. Защита конституционных прав человека и гражданина нотариатом Российской Федерации: дис. канд. юрид. наук. — М., 2003. — С. 30-31.

2. Цивільний Кодекс України від 16 січня 2003 р. // Відомості Верховної Ради України. — 2003. — №№ 40—44. — Ст. 356.

3. Приватноправові механізми здійснення та захисту суб'єктивних прав фізичних та юридичних осіб : колективна монографія / В. Л. Яроцький, В. І. Борисова, І. В. Спасибо-Фатеева, І. В. Жилінкова та ін. / За наук. ред. проф. В. Л. Яроцького. — Х. : Юрайт, 2013. — 272 с.

4.Базилевич А.И. Формы защиты субъективных гражданских прав : дис. канд. юрид. наук: спец. 12.00.03 / А. И. Базилевич. — Ульяновск, 2001. — 205 с.